

AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM SÜRECİNİN TÜRKİYE SİYASETİNE YANSIMASI: ALTERNATİF ÖRGÜTLER*

Didem SAYGIN*

Asime Dilara ERDEM*

ÖZET

Türkiye, 31 Temmuz 1959 yılında Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini başlatmıştır. Günümüze kadar Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri inişli-çıkışlı bir diyalog içerisinde olmuştur. Yaklaşık 60 senedir süregelen ilişkilerin tam üyelik ile sonuçlanamaması Türkiye için farklı alternatifleri gündeme getirmiştir. Bu çalışmada Türkiye-Avrupa Birliği ilişkisindeki süreçler, Türkiye'nin siyasi olarak Avrupa Birliği karşısındaki duruşu ve Avrupa Birliği'ne yönelik oluşturabileceği alternatifler özellikle güncel gelişmeler dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Ayrıca uluslararası arenadaki alternatif örgütlerin varlığı ve Türkiye ile olan ilişkilerine değinilmiş ve Türkiye'nin hem Avrupa Birliği ile olan ilişkisi hem de diğer örgütlerle olan ilişkisi değerlendirilirken siyasi açıdan farklı bir uluslararası örgüte katılımın Avrupa Birliği'ne alternatif olup olamayacağı irdelenmiştir. Çalışmanın amacı, 1959 yılından beri süre gelen Avrupa Birliği'ne üye olma ihtimali devam ederken Avrupa Birliği'ne alternatif olabilecek örgütleri incelemektir. Bu noktada Şangay İşbirliği Örgütü ile Avrasya Ekonomik Birliği alternatif olabilecek örgütler olarak değerlendirmeye alınmış ancak Avrupa Birliği'nin tam olarak alternatifi olabilecek örgütler olmadığı kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AB-Türkiye İlişkileri, Uluslararası Örgütler, AB Siyaseti.

Jel Kod: F05, H83, N44

* Bu metin, 5-7 Mart 2020 tarihlerinde Kars'ta düzenlenen 1. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulan çalışmanın genişletilmiş halidir.

* Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Kamu Yönetimi, didemsaygin@gmail.com, 0000-0002-2832-351X

* Bilim Uzmanı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, asimedilaraerdem@gmail.com, 0000-0002-7422-7473

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 11 Mart 2021

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 29 Mart 2021

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 29 Mart 2021

Araştırma Makalesi/Research Article

THE REFLECTION OF EUROPEAN UNION ACCESSION PROCESS TO TURKISH POLITICS: ALTERNATIVE ORGANIZATIONS

ABSTRACT

Turkey's European Union accession process began in July 31, 1959. However, European Union-Turkey relations has been in a bumpy dialogue due to the changes in the international system in the historical process and the impact of the events of European integration. Relationships that have been going on for about 60 years have not resulted in full membership, thus, different alternatives have been raised for Turkey. In the study, process in Turkey- European Union relations, Turkey's political stance and the European Union can create alternatives to the European Union it will be considered, especially considering the current developments. The presence of alternative organizations in the international arena and their relations with Turkey will be examined and while Turkey's relations with both the European Union and the other organizations are being evaluated, whether participation in a politically different international organization will be an alternative to the European Union will be examined. The aim of the study is to examine organizations that can be an alternative to the European Union while the possibility of being a member of the European Union, which has been ongoing since 1959. At this point, Shanghai Cooperation Organization and the Eurasian Economic Community have been evaluated as alternative organizations, however it has been concluded that there are no organizations that can be the exact alternative to the European Union.

Keywords: *EU-Turkey Relations, International Organizations, EU Politics.*

Jel Code: *F05, H83, N44*

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da yaşanan yıkım, Avrupalı ülkeleri tekrardan kalkınma ve Avrupa'yı tekrardan canlandırma girişimine yönlendirmiştir. Almanya, Hollanda, Fransa, İtalya, Belçika ve Lüksemburg'un ekonomik ortaklık ile başlayan birliktelikleri daha sonra genişlemiş ve birçok alanı kaplamış ve ayrıca başka ülkeleri de içine alarak büyüyen bir yapı olmuştur.

Tüm bu süreçte Türkiye de Avrupa Birliği'ne (AB) katılmak için 31 Temmuz 1959'da başvuru yapmış ancak o dönemdeki siyasi istikrarsızlıklar bu süreci etkilemiştir. Sonrasında 1 Aralık 1964 tarihinde bir ivme kat edilmiş ve AB ile Türkiye arasındaki hukuki zemini oluşturan Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Ankara Antlaşması ile tarafların ekonomik olarak birbirlerine yaklaşmaları için bir hazırlık süreci öngörülmüş ve bu hazırlık sürecinin bitimi için bir süre tanınmıştır. Öngörülen hazırlık sürecinin tamamlanmasının ardından 1970 yılında imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren

Katma Protokol ile geçiş dönemine ilişkin sürecin nasıl işleyeceği belirlenmiştir. Katma Protokol ile taraflar arasında tarım ve sanayi ürünleri ile kişilerin serbest dolaşımının sağlanması değerlendirilmiş ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması öngörülmüştür. 1995'te yapılan Ortaklık Konseyi ile Türkiye-AB arasında Gümrük Birliği kurulmuş ve 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir. Gümrük Birliği'nin kurulmasından sonra Türkiye-AB ortaklık ilişkisi daha somut bir boyut kazanmış ve buna dayanarak 10-11 Aralık 1999'da yapılan Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin, AB'ye aday ülke olduğu resmen açıklanmıştır (T.C Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020). Bu tarihten itibaren Türkiye, AB üyesi ülke olabilmek için çeşitli uyum paketlerini uygulamış ve yeni reformlar getirmiştir. Ancak Türkiye'nin, AB üyesi olabilmek için gösterdiği çaba yıllardır sonuçsuz kalmış, imtiyazlı ortaklık gibi içeriği muğlak farklı üyelik perspektifleri gündeme getirilmiştir. Bu durum, Türkiye'nin AB'ye olan hevesini kırmış, AB'ye alternatif olarak yeni uluslararası örgütlere ılımlı yaklaşmasına neden olmuştur. Ancak ne Türkiye AB üyesi olmaktan tamamen vazgeçebilmiş ne de AB, Türkiye'yi kesin bir dille reddedebilmiştir. Bu belirsiz durum, çeşitli söylemlerde dile getirilerek Türkiye'yi dünyadaki başka uluslararası örgütlere yönelmeye itmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'yi alternatif örgütleri düşündürmeye iten nedenlerin varlığı üzerinde durulacaktır. Öncelikle siyasi açıdan Türkiye'nin neden AB'ye yöneldiği irdelenecektir. İkinci bölümde ise Türkiye'yi AB'den uzaklaştıran hususlar vurgulanacaktır. Son bölümde ise Türkiye'yi AB'den uzaklaştıran bu etmenlerin Türkiye için yeni alternatifler oluşturup oluşturamayacağı değerlendirilecektir.

2. SİYASİ AÇIDAN TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİ

İkinci Dünya Savaşının yıkıcı etkisi dünya üzerindeki tüm ülkeleri etkilemiştir. Küreselleşme ile ulusal sınırlar ortadan kalkmaya, ulus devleti kapsayan çok daha büyük yapılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle özellikle Avrupa ülkeleri artık savaşların son bulması ve ekonomilerinin gelişmesi için birtakım ortaklıkların zorunlu olduğunu anlamış (Aslan, 2009: 294-295) ve uzlaşılı yolunu tercih etmişlerdir.

Bu süreçte Türkiye ise gerek jeopolitik konumu ile gerekse ortaklık alanlarını artırma isteğiyle uluslararası örgütlere katılarak çeşitli uluslararası örgütlerin ya üyesi olmuş ya da üyesi olmak için başvuruda bulunmuştur.

2.1. Neden Avrupa Birliği?

İkinci Dünya Savaşının bitmesi ve sonrasında yarattığı olumsuz etkinin Avrupa ülkelerini etkilemesiyle artan işsizlik ekonomileri çöküş noktasına getirmiştir. Bu ülkeler, hızla kalkınabilmek için birlikte hareket etmenin gerekli olduğu farkındalığıyla birlik

olmak için önce ekonomik sermayeyi ortak hale getirmeye çalışmıştır. Bu noktada Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika, İtalya ve Lüksemburg ülkeleri 1951 yılında Paris Antlaşmasını imzalayarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nu sonrasında 1957'de aynı ülkeler Roma Antlaşmasını imzalayarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET)'nu kurarak AB'nin temellerini atmışlardır (Uysal, 2001: 140). 1973 yılında dokuz üye daha AET'ye dahil olmuştur. 1979'da da Avrupa Parlamentosunda ilk doğrudan seçimler yapılarak Birlik demokratik meşruiyetini ortaya koymuştur. 1993 yılında tek pazar anlayışı sonuca ulaşmış ve Maastricht Antlaşması ile AB resmi olarak kurulmuştur. 1995 yılında üye sayısı 15'e yükselen AB'nin sınırları daha da genişlemiş, 2002'de ortak pazarın uyumu ve ülkelerin ulusal paralarındaki değer farklılıklarını ortadan kaldırabilmek için ortak para birimi Euro devreye sokulmuştur. 2004'te on ülke daha Birliğe üye olmuş ve AB dünya üzerindeki en büyük sui generis yapı haline gelmiştir (Fontaine, 2010: 13). 2009 yılında Lizbon Antlaşması ile gerek kurumsal gerekse içeriksel açıdan önemli düzenlemelere gidilmiştir.

Bu noktada Türkiye, Avrupa entegrasyon sürecine katılabilmek için AET'ye üyelik başvurusu yapmış ve Birliğe uyum sürecini hızlandırmıştır. Bunun akabinde 12 Eylül 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile başvuru hukuki bir boyut kazanmıştır. Ankara Antlaşması taraflar arasında kişi, sermaye, mal ve hizmetin serbest dolaşımını sağlayacak olan bir ortaklık antlaşması şeklinde tasarlanmış ve Türkiye'nin Birliğe tam üyeliğini hedeflemiştir (Tepeli ve Aydın, 2015: 35).

AB'ye tam üyelik durumu Türkiye açısından değerlendirildiğinde olumsuz birtakım farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu olumsuzluklar, AB'nin 1997'de Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin aday ülke olmasını reddetmesi ile başlamış, 2002'de Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'ye müzakere tarihi olarak 2004'ü işaret etmesiyle ve 2005'te aday ülkelerin ülkelerinde Türkiye'nin AB'ye katılımı ile ilgili referandum yapmalarının önünü açmasıyla devam etmiştir. Bununla birlikte, 2007 yılında Türkiye'den ekonomik ve hukuki anlamda ileri olmayan Bulgaristan ve Romanya'nın Birliğe dahil edilmesi, Türkiye'de AB'ye karşı duyulan heyecanın ve motivasyonun düşmesine neden olmuş ve tepki ile karşılanmıştır (Karakas, 2007-2008: 24). 1996 senesinde Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılması ve hemen peşi sıra 1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesi ile önem kazanan süreç, 2005 yılında katılım müzakerelerinin başlamasıyla Türkiye-AB ilişkilerine ivme kazandırmıştır (Güzel, 2002: 82). Sonraki dönemlerde Türkiye'nin AB siyaseti, Gümrük Birliği'nin Türkiye lehine güncellenmemesi, imtiyazlı ortaklığın gündeme gelmesi, vize serbestisi ve akabinde Geri

Kabul Anlaşmasının yarattığı sorunlar ve son olarak 2015'te başlayan mülteci krizi ile inişli-çıkışlı bir sürece girilmiştir.

3. TÜRKİYE'Yİ AB'DEN UZAKLAŞTIRAN ETMENLER

Türkiye 2002 sonrası dönemde AB'ye üye olmak için ardı ardına uyum paketleri kabul ederek büyük bir reform sürecine girmiş ve AB üyelik perspektifinin getirdiği sorumlulukları yerine getirmeye çalışmıştır. Bu noktada Türkiye AB'ye uyum sürecinin büyük bir kısmını tamamlamasına rağmen AB tam üyeliğini gerçekleştirememiştir. Türkiye'nin tam üyeliğinin gerçekleşmemesine rağmen AB'nin tam üyelik vermeden Türkiye'den yararlanmaya çalışması, üyelik sürecinin uzaması ve en nihayetinde muamma olarak kalması bunlara ek olarak yaşanan birçok siyasi olay Türkiye'yi AB'den uzaklaştırmıştır.

3.1. Gümrük Birliği'nin Etkileri

Katma Protokol'ün devamı sayılan Gümrük Birliği'ne Türkiye, AB'ye üye olmadan katılmıştır. Türkiye ile AB'yi yakınlaştırılacağı düşünülse de Türkiye'nin AB'ye üye olmadan Türkiye açısından dengesiz bir yapı ortaya çıkartmıştır. AB'nin karar alma süreçlerine dâhil olmayıp, bağımsız olarak AB'nin Gümrük Birliği ile ilgili aldığı kararlara uymak zorunda kalmıştır. Böylece Gümrük Birliği Türkiye için hem ekonomik hem de siyasi dezavantajlar yaratmış, AB'ye giriş bileti de olamamıştır. Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine zararı AB, Türkiye Gümrük Birliği'ne girdikten sonra AB'ye sonradan eklenen Doğu Avrupa ülkeleri ile ticaret yapmış ve bu nedenle de Türkiye'nin Avrupa'ya ihracatında önemli düşüslere neden olmuş ve bu durumdan Türkiye'nin dış ticaret hacmi olumsuz etkilemiştir (Hatipler, 2011: 23). Buna ek olarak, AB firmaları Türkiye'de fabrika kurmamış, mallarını gümrük aracılığı ile Türkiye'ye göndermişlerdir. AB bazı Kuzey Afrika ülkeleri ile Serbest Ticaret Antlaşması (STA) yapmış Türkiye Gümrük Birliği'ne üye ama AB'ye üye olamadığı için bu antlaşmalarda söz sahibi olamamış ama yapılan antlaşmalara da Gümrük Birliği'nden dolayı uymak zorunda bırakılmıştır (Hatipler, 2011: 23). Bu nedenle, Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin de çıkarları gözetilerek güncellenmesi gerekmektedir. Ayrıca Gümrük Birliği sebebi ile ticari mallar AB üyesi ülkelerde serbest dolaşımda olurken, Türk bir işveren ticari mallarını gönderebilmekte ancak kendisi AB üyesi bir ülkeye gidebilmek için ya vize sorunuyla karşılaşmakta ya da vize almak için gereksiz vakit kaybetmektedir (Cengiz ve Kurtbağ, 2015: 13-14). Bu durum Gümrük Birliği'ne üye olan ülkemiz için ticari ve ekonomik alanda haksız rekabet ortamı yaratmaktadır.

AB üyeleri Gümrük Birliği'ni güncellemek için herhangi bir itirazda bulunmamakla birlikte güncellemek için de adım atmakta acele etmemektedirler. Bu konuda Almanya Başbakanı Merkel 2017 yılındaki bir röportajında, “*Türkiye ile Gümrük Birliği'ni genişletme çalışmalarını şu an için takip etmeyi düşünmüyoruz*” ifadesini kullanmıştır (BBC, 2017). Türkiye ise açıklamanın Avrupa'daki popülist hareketle ilgisi olduğunu vurgulamış ve “talihsiz” olarak değerlendirmiştir (Sputnik, 2017). 17 Mart 2020'de Almanya, Fransa, İngiltere ve Türkiye ile video konferans yoluyla yapılan dördümlü Zirvede ise Almanya Başbakanı Merkel, Gümrük Birliği'nin güncellenmesinin göz ardı edilmeyeceğini ifade etmiştir (DW, 2020). Ancak Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ile ilgili somut herhangi bir adım atılmamış olması Türkiye'yi AB'den uzaklaştırmaktadır.

3.2. Bir Alternatif olarak “İmtiyazlı Ortaklık”

Ankara Antlaşması'ndan sonra Türkiye-AB ilişkisi, 1990'lara kadar Türkiye'nin uyum çabalarıyla devam etmiştir. Ancak 1990'lardan sonra Türkiye'nin, AB içindeki konumunu belirlemek için “ayrıcalıklı ortaklık” gibi kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. 2000'li yılların başına gelindiğinde Türkiye'nin, AB'ye tam üye olmasına sıcak bakmayan Almanya, Fransa, Hollanda, Avusturya gibi ülkelerdeki merkez ve aşırı sağ gruplar tarafından (Öner, 2014: 166) ortaya atılan imtiyazlı ortaklık seçeneği ile Türkiye tamamen saf dışı bırakılmamakla birlikte tam üye olma olasılığı ikinci plana atılmaktadır. İmtiyazlı ortaklıkla Türkiye, AB karar alma mekanizmalarına dâhil olmayacak ancak jeopolitik konumu gereği kendisiyle daha sıkı ve yoğun bir işbirliği sağlanmaya çalışılacaktır. Ancak içeriği muğlak olan, hukuki açıdan boşlukları bulunan “imtiyazlı ortaklık” alternatifine Avrupa Komisyonu ve Ankara olumlu bakmamaktadır. Avrupa Komisyonu'nun imtiyazlı ortaklık seçeneğine karşı çıkması, bu kavramın AB'nin üst kurumlarından değil, AB üyesi ülkelere geldiğini göstermektedir (Akçay, 2016: 13). Buna göre; AB'de ulus devletlerin etkin rol oynadığı sonucu çıkartılmakta ve Türkiye'nin tam üyelik süreci ile imtiyazlı ortaklık alternatifinin de ülkelerin çıkarlarına göre değişkenlik gösterdiği gözlemlenmektedir.

AB üyesi ülkelerin, Türkiye'nin tam üye olmasına yönelik olumsuz bakışları birtakım nedenlere dayanmaktadır. Bunlardan bazıları; Türkiye'nin nüfusunun yoğunluğu nedeni ile AB'nin karar alma mekanizmasında etkin rol oynayacak olması, AB fonlarından alacağı yardımların AB bütçesine oldukça yük getireceğinin düşünülmesi, din ve kültür farklılıklarının uyum sürecinde sıkıntı yaratacağı yönündeki görüşlerdir. Buna karşılık, AB'nin Türkiye'den tamamen kopmamasının nedenleri ise; jeopolitik konumu ile Avrupa ile Ortadoğu arasında tampon bölge olarak Avrupa'nın güvenliğini sağlama

konusunda yardımcı olmasıdır. Bu nedenle tam üyeliğe sıcak bakmayan Avrupa, orta yol olarak imtiyazlı ortaklık kavramını ortaya atmıştır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bu belirsiz kavram Türkiye’yi AB’den uzaklaştırmaktadır (Akçay, 2016: 14).

1963 yılından beri Türkiye ile AB arasındaki ortaklık ilişkisinin ve aday olma sürecinin sağlam hukuki dayanakları olmakla birlikte ilişkilerin “imtiyazlı ortaklık” gibi üyelik haricinde farklı zeminlere oturtulmaya çalışılması, hem AB’nin en temel ilkelerinden hukukun üstünlüğüne hem de AB’ye duyulan güvene zarar verecektir. Bu nedenle Türkiye’nin tam üyelik kapsamı dışında özel bir statüye tabi tutulması ile üyeliğinin diğer ülkelerden farklı değerlendirilmesi hukukun üstünlüğü ilkesini zedeleyecektir (Özer, 2009: 97).

2005’te Türkiye’nin AB’ye tam üyelik için ilk adımı sayılan görüşmeler başlamıştır. Avrupa Komisyonu 6 Ekim 2004’te yayınladığı basın bildirisi ile Türkiye ile görüşmelerin daha da arttırılacağı ve reform sürecine olumlu katkılarda bulunulacağı, Türkiye’nin üyeliği ile oluşacak yeni yükümlüklerin yerine getirilmesinde destek olunacağı belirtilmiştir. Bu tavsiyelere uyularak, 2005 yılından itibaren görüşmeler başlamış ve görüşmelerin akabinde de AB’de, Türkiye’nin üyeliğinin avantajları ve dezavantajlarının tartışmaları hızlanmıştır (Soytürk, 2012: 382). Bu süreçte tam üyelikten imtiyazlı ortaklığa geçiş ilişkiyi farklı bir boyuta taşıyacaktı.

3.3. Vize Serbestisi ve Geri Kabul Anlaşması

AB’nin en önemli göç politikalarından olan Geri Kabul Anlaşması ve Vize Serbestisi konusu Türkiye’ye ancak 2012 yılında önerilebilmiştir. Türkiye de tam üyeliğin kapısını aralayabileceğini düşünerek, AB’nin vizesiz Avrupa önerisi karşısında dış politika konusunda birtakım değişikliklere yönelmiştir. Özellikle AB’nin göç politikalarına uyum kapsamında isteklerini belli şartlar altında sağlayabileceğini belirtmiş ve 16 Aralık 2013’te Geri Kabul Anlaşmasını imzalamıştır (Köse, 2015: 196). Anlaşma gereği Türkiye üzerinden yasadışı olarak AB üyesi ülkelerin sınırlarına girenlerin ülkelerine iadesi üzerinde anlaşılmıştır (Ultan, 2020: 1549).

Bunların yanı sıra Katma Protokolün 41.maddesinin birinci paragrafına göre; “Akit taraflar aralarında hizmet sunma serbestisi ve yerleşme özgürlüğü ile ilgili herhangi bir yeni kısıtlama koymaktan kaçınırlar” ifadesi önemlidir. Bu ifade ile vurgulanmak istenen AB üyesi ülkeler Türk vatandaşlarına ülkelerinde çalışma hakkı verebilecek ve bununla ilgili hükümleri ağırlaştırmayacaklardır. Vize serbestisi ve Geri Kabul Anlaşması ile bağlantısı olan bu hüküm standstill hükmü olarak da bilinmektedir (Saygın, 2011: 32).

Bununla birlikte, Geri Kabul Anlaşması, Türk vatandaşları için vize serbestisinin gündeme gelmesinin yolunu açmıştır. Ancak Türk vatandaşlarının kısa süreli ziyaretleri için vizesiz AB'ye geçişin olmasına, Türkiye'nin büyük oranda göç veren ve üçüncü ülkelerden gelebilecek olan göçmenler için transit bir yol olması nedeniyle AB üyesi ülkeler tarafından hep kuşkuyla bakılmış ve vize serbestisi meselesi de daima bir belirsizlikte bırakılmıştır. Türkiye vatandaşlarına uygulanan vize mecburiyeti ve başvuru esnasındaki sıkı prosedürler, kişisel verilerin alınması, istenen belgelerin fazlalığı, vize verilmesi süresinde yaşanan gecikmeler veya keyfi uygulamalar Türk kamuoyunda olumsuz etkiler yaratmıştır (Nas, 2015: 171). Ayrıca bu dönemlerde Suriye krizinin patlak vermesi sonucu Geri Kabul Anlaşmasının, "AB'nin sınırlarını Suriyeli mültecilerden korumasının bir önlemi olarak görülmeli midir?" sorusunu akla getirmektedir. Türkiye'nin AB'den uzaklaşmasının ve AB'nin yaptırımlarına tepkisinin karşılığında son olarak Brüksel'de yapılan AB Liderler Zirvesi'nde Almanya Başbakanı Merkel, 2020'nin Aralık ayında Türkiye'nin vize serbestisi için görüşeceklerini ve Türkiye ile yapıcı ilişkiler istediklerini netleştirdiklerini belirtmiştir (Sözcü, 2020).

3.4. Mülteci Krizi

Türkiye-AB ilişkilerinde mülteci krizi, Suriye iç savaşından sonra ortaya çıkmıştır. AB'nin Türkiye ile mülteciler için iş birliği yapması 15 Ekim 2015'te revize edilen Ortak Eylem Planı çerçevesinde şekillendirilmeye çalışılmıştır. Taslak plan; Türkiye'nin, Suriyeli mültecileri AB ülkelerine yasa dışı yollardan giriş yapmalarını önlemek ve Türkiye'de kalmaya ikna etmek amacıyla sınırları daha sıkı denetim altında tutması karşılığında AB'nin Türkiye'ye maddi yardımda bulunmasını içermektedir. Bu durum da mülteci krizi sonucu Türkiye-AB ilişkilerinin aşırı siyasallaşması riskini doğurmaktadır (Kutlay ve Akçalı, 2015: 5-6). Suriyeli mültecilerin Türkiye'de olması AB sınırlarını tehdit ettiği için AB, Türkiye'yi mülteci krizi ile ilgili 7 ve 18 Mart 2016 tarihli Zirveye davet etmiştir. 7 Mart 2016 tarihli zirvede taraflarca öne sürülen konuların taslak metni üzerinde anlaşılmış ve 18 Mart tarihli Zirvede de hazırlanan taslak metin üzerinde mutabakata varılmıştır (Oğuşgil, 2016: 68). 18 Mart 2016 tarihli Zirvenin sonucunda Ortak Göç Eylem Planı ile birlikte AB, çıkarlarını korumak ve Türkiye'yi yanında tutabilmek adına, Türkiye'nin AB üyelik sürecinin hızlandırılması, düzenli Zirvelerin gerçekleştirilmesi, yeni fasılların açılması ve vize serbestisi için belirlenen kriterlerin sağlanması sonucu vize serbestisinin sağlanması ve Suriyeli mülteciler için kullanılacak üzere "sığınmacı mali imkanı" oluşturulması ayrıca başlangıçta üç milyar avroluk bir ödemenin yapılması olarak belirlenmiştir (Şen ve Özkorul, 2016: 106). Böylece Türkiye-AB ilişkilerinin yeniden ısınma sürecine girdiği düşünülmüştür.

Mülteci Krizi'nin önüne geçebilmek için yapılan iş birliği Türkiye-AB ilişkilerini yumuşatmış olsa da AB'nin Türkiye'ye mültecilere yardım amacıyla göndereceği parayı göndermemesi ve Türkiye'nin Suriye'de istediği güvenli bölgenin oluşturulmaması sonucunda gerilmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, Türkiye'nin sığınmacıları Avrupa'ya göndermek için zamanı geldiğinde sınır kapılarını açabileceğinden bahsetmiş olması (NTV, 2019) AB üyesi ülkeleri tedirgin etmiş, Türkiye'ye yönelik temkinli açıklamalar yapmaya yöneltmiştir. Ayrıca AB, Türkiye'ye karşı uzlaşmacı tavırlar sergilemek zorunda kalmıştır (DW, 2019). Ancak AB, Türkiye'nin Suriyeli mültecileri, kendisine karşı kullanabileceğini düşündüğü için mülteci krizi de Türkiye-AB ilişkilerini gerginleştiren bir süreç olmuştur. Çünkü AB'nin mülteci krizi meselesiyle Türkiye'ye yaklaşımı, Türkiye'yi aday ülke olarak görmekten ziyade bir sınır ülke olarak gördüğünü göstermektedir.

Yasa dışı göçmeleri iadeyi içeren Geri Kabul Anlaşmasının imzalanması (Ultan, 2016: 144) ve Geri Kabul Anlaşmasına bağlı olarak vize serbestisinin sağlanacak olması Türkiye-AB ilişkilerinin yeniden canlanacağı düşündürmüştür. Türkiye ile AB'nin mülteci mutabakatının en önemli kısımlarından birisi, AB'nin Türkiye'ye 2018 sonuna kadar 3+3 olacak şekilde toplamda 6 milyar Euro'luk bir yardım yapmasıdır. Fakat şu ana kadar Türkiye'ye sadece 2,7 Euronun geldiği kaydedilmiştir (BBC, 2020). AB'nin, mültecilere yardım için taahhüt ettiği parayı göndermemesi, mülteci sorunu ile yıllardır tek başına mücadele etmeye çalışan Türkiye'nin ekonomisinin zararına olmuş ve Türkiye-AB ilişkileri yeniden gerilmiştir. Ayrıca AB'nin mülteci sorununa yönelik uygulamalarında soruna çözüm bulmaktan ziyade, mültecileri kendi sınırlarından uzak tutmak için geçici çabalar sarf ettiği görülmüştür (Akkaya, 2019: 375).

Bununla birlikte, Türkiye'nin AB ile yaşadığı mülteci krizi meselesi, 17-18 Aralık 2019 tarihinde Türkiye'nin eş başkanlığında İsviçre'nin ev sahipliğinde düzenlenen I. Küresel Mülteci Forumu'nun en önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur. Forum, mülteciler için 7,7 milyar doların toplanılması taahhüdünde bulunulması sebebiyle mültecilere yönelik küresel mutabakatın ilk somut çıktılarından birisi olarak değerlendirilmektedir. Forumun genel konularından birisi de mültecilerin yük ve sorumluluklarını ülkelerin birlikte karşılaması ve mültecilerin başka ülkelere kabulünün de olması gerektiğidir. Bu kapsamda AB, 2020'de önceliği Türkiye, Lübnan ve Ürdün'den olmak üzere 30 bin mülteciyi üye ülkelere yerleştirme taahhüdünde bulunmuştur (AA, 2019). Ayrıca forumda Cumhurbaşkanı Erdoğan mülteci sorunun birkaç ülkenin mücadelesi ile çözülemeyeceğini vurgulamış ve bu sorunun çözüm yolunun mültecileri Türkiye sınırları içinde tutmak olamayacağını belirtmiştir (AA, 2019)

3.5. Diğer Sorunlar ve Son Durum

Türkiye’de 15 Temmuz 2016’da FETÖ tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan darbe girişimi de Türkiye- AB ilişkileri açısından önemlidir. AB’nin Türkiye demokrasisi tarafında tutum sergilememesi ve darbe girişimini sadece kınaması ve sonrasında Türkiye’nin aldığı önlemleri insan haklarının ve demokrasinin ihlali olarak algılaması ve AB üyesi ülkelere kaçan örgüt mensuplarını Türkiye’ye iade etmemesi (Ercan, 2017: 102-103) Türkiye- AB ilişkilerinde gerginliğe neden olmuştur. Ayrıca mülteci krizi sonucunda yoğun göçe önlem almak adına Türkiye’ye peş peşe gelen AB üye ülke liderleri, 15 Temmuz darbe girişimini sadece kınadıklarını belirtmişler, demokrasiyi hedef alan darbe girişimi sonrasında Türkiye’yi ziyaret ederek gerekli dayanışma ve yardımlaşma mesajlarını vermemişlerdir. Bu durum, AB’nin çıkarımı ön planda tuttuğu ve Türkiye’ye karşı izlediği kararsız politikayı bir kez daha gözler önüne sermiştir (Kakışım ve Erdoğan, 2018: 410).

Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de yürüttüğü sondaj faaliyetleri de son dönemde Türkiye-AB ilişkilerini etkilemiş durumdadır. AB, sondaj faaliyetlerini Güney Kıbrıs’ın egemenliğini ihlal olarak görüp Türkiye’ye yaptırım uygulamaya çalışırken, Türkiye’nin konumu itibariyle enerji kaynaklarının ulaştırılmasında koridor olması nedeniyle olaya temkinli yaklaştıklarını ifade etmiştir (HaberTürk, 2019). Ayrıca Türkiye’nin Güney Kıbrıs’ın gemi ve uçaklarına liman ve havaalanlarını açmaması nedeniyle AB’nin, Türkiye’nin sekiz müzakere faslını açmaması ve diğerlerini de kapatmama kararı ilişkileri zorlaştırmış buna karşılık olarak Türkiye, Güney Kıbrıs’ın, AB dönem başkanlığını yürüttüğü 2012 yılının Temmuz ve Aralık ayları arasında AB ile tüm diyalogunu kesmiştir (Erşen, 2013: 18). Türkiye, Gümrük Birliği’nin güncellenmesini isterken Almanya, Hollanda ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin engellemeleri yüzünden AB Konseyi, AB Komisyonuna Gümrük Birliği’nin güncellenmesi müzakerelerine başlanması için yetki vermemektedir ve bu durumda Türkiye-AB arasında başka bir soruna neden olmaktadır (HaberTürk, 2018).

Ayrıca 11 Eylül saldırılarından sonra gittikçe artan “islamofobi” ABD’den sonra Batı Avrupa ülkelerini de sarmış ve AB ülkelerinde aşırı sağ partilerin iktidara gelmeleri de islamofobiyi giderek arttırmıştır (Aktaş, 2014: 34). Bazı görüşlerin Hristiyan Birliği olarak da atfedilen AB’de -özellikle aşırı sağcı partilerin iktidara geldiği ülkelerde- Türkiye’nin tam üyeliğinin engellenmesinin sebeplerinden birisi de Müslüman bir ülke olması olarak görülmektedir (Öner, 2014: 177). 2016 yılında İngiltere’de başlayan Brexit sürecinde, Türkiye gibi Müslüman bir ülkenin AB üyesi olması durumunda birlikte

kalınmaması gerektiği sıklıkla vurgulanmıştır. Bu durumun Bosna-Hersek, Arnavutluk, Kosova gibi Müslüman ülkelerin de üyelik sürecini olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir (Erdoğan, 2018: 1488). AB'ye üye olabilmenin temel koşulunun "Avrupalı" olmak olması, Türkiye'yi NATO'ya girme sürecinden beri AB üyesi birçok ülkenin Avrupalı olarak görmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, 2002-2006 yılları arasında yoğun olarak yapılan reform ve kabul edilen uyum paketlerine rağmen AB üyesi devletler bu kimlik sorununu aşamamışlardır (Çalış ve Metkin, 2017: 4).

Sonuçta AB, Türkiye'yi Gümrük Birliği'nden dolayı stratejik öneme sahip bir ülke ve kendisi için de Orta Doğu ile arasında tampon bölge olarak görülmüştür. Bu nedenle, Türkiye'nin AB uyum süreci için attığı adımların bir karşılığı olamamıştır.

4. ALTERNATİF ULUSLARARASI ÖRGÜTLER VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER

1959'dan beri AB'ye üye olamayan ve yakın tarihte de üye olması pek mümkün gözükmeyen Türkiye, AB'ye alternatif başka uluslararası örgütlere yönelmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin üye olmadığı, Rusya ve Çin gibi iki dünya devi ülkenin kurucusu olduğu Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) çalışmanın inceleme alanına girmiştir.

4.1. Şanghay İşbirliği Örgütü

SSCB'nin dağılmasından sonra hem dünya için hem de Orta Asya için dönemin en önemli gelişmelerinden biri de 1996 yılında ŞİÖ'nün kurulması olmuştur (Eren, 2017: 79). 1996 yılında Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın kurduğu birlik önceden Şanghay Beşlisi olarak anılsa da 2001 yılında Özbekistan'ın da katılımıyla Şanghay İş Birliği Örgütü adını almıştır. ŞİÖ, aslında ABD ve AB'ye karşı dünyanın Batı'nın tekelinde olmadığını göstermek için kurulmuştur. Çin ile Rusya'nın kurucu güç olduğu örgüt, uluslararası arenada göz ardı edilememiştir. Nitekim uzun vadedeki hesaplara göre Çin'in 2035 yılında, ABD'nin ekonomisini geçerek dünyanın en büyük ekonomisi olacağı öngörülmektedir (Kalaycı, 2016: 389). Ayrıca Çin'in tek başına dünya nüfusunun 1/5'ini barındırıyor olması, Hindistan gibi büyük nüfusa sahip ülkelerin de örgüte girmesiyle uzun vadede ŞİÖ'nün, AB'deki gibi iş gücü bulmakta sıkıntı çekmeyeceğini bu nedenle de ekonomisinin giderek büyüyebileceğini göstermektedir. Buna göre; Çin'in, Orta Asya'da işbirliğine dayalı olumlu bir politika izlemesi ŞİÖ'yu kurumsal açıdan daha da geliştirip güçlendirecektir (Çolakoğlu, 2004: 194). Çin'in nüfusu, ekonomisi ve teknolojisi; Rusya'nın enerji kaynaklarına sahip oluşu ve dünya

üzerinde en az ABD kadar uzay teknolojisinde ve silah yapımında önemli yerinin olması örgütün önemini arttırmaktadır (Kalaycı, 2016: 389).

ŞİÖ'nün temel hedefleri, 11 Eylül saldırısından sonra, ABD'nin şu anki Şanghay bölgesi üzerindeki ülkelere siyasi, ekonomik ve askeri girişimde bulunmasına karşı bir güç oluşturmak ve merkezi Asya olan gelişmelere diğer ulusal güçlerin müdahale etmesini engelleyerek gelişmelerin Moskova ve Pekin merkezli kontrol edilmesini sağlamak ve böylece ŞİÖ'nün de güçlü bir örgüt olduğunu dünyaya duyurmaktır. Bu nedenle örgüt, zaman zaman ABD karşıtı güçlerin Soğuk Savaş sonrası dönemde Varşova Paketi benzeri yeni bir yapı oluşturma çabasının bir ürünü olarak algılanmıştır. Özellikle 2005 Zirvesi'nden sonra örgütün başlangıçta bölgesel güvenlik konuları ile sınırlı vizyonunu daha genişleterek küresel güç mücadelesinin bir unsuru olarak değerlendirilebilecek yaklaşım ve tutumu bu algıyı daha da beslemiştir (Demirtepe ve Erdoğan, 2013: 87-89). Örgütün 2007 Bıшкеk Zirvesi'nde dile getirilen "Tek kutuplu dünya kabul edilemez" söylemi örgütün sloganı gibi olmuştur (Deniz, 2013: 220).

ŞİÖ'nün yapısı, Beşli Mekanizma olarak ifade edilmektedir. Buna göre bu Beşli Mekanizma; üye devletler (Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan), katılımcı devletler (Hindistan, Pakistan), gözlemci devletler (Afganistan, Belarus, İran, Moğolistan), diyalog ortakları (Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya, Nepal, Sri Lanka, Türkiye) ve misafir katılımcılar (ASEAN, BDT, Türkmenistan)'dan oluşmaktadır (Kalaycı, 2016: 391).

Şanghay'ın, AB'ye alternatif olup olmayacağı ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. AB ile ŞİÖ'nün amaçları, kapsamları ve yapıları açısından farklılık olduğu için karşılaştırılmasını doğru bulmayan çalışmalar vardır. Demir ve Eminoğlu (2018: 117)' na göre, AB ekonomi temelli bir topluluk olarak kurulmuşken, ŞİÖ güvenlik temelli bir topluluktur bu nedenle ŞİÖ, AB ile değil NATO ile karşılaştırılmalıdır. ŞİÖ'nün AB alternatifi olamayacağına dair diğer bir vurgu da ŞİÖ üyesi ülkelerde, AB üyesi ülkeler kadar demokrasinin ve insan haklarının gelişmediği üzerinedir (Kalaycı, 2016: 387). Diğer yandan da ŞİÖ'nün ekonomik açıdan Asya'nın AB'si olabileceğini savunanlar vardır. ŞİÖ, Çin ile Rusya'nın Orta Asya'da kontrolü sağlamak için kurdukları ve kendi sınır bölgelerindeki sorunları çözmeyi amaçlayan bir birlik olarak ortaya çıksa da 2000 yılında Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılan beşinci zirvede; ekonomik, siyasi ve askeri alanda iş birliğine gidileceği, ancak üye ülkelerin birbirlerinin iç işlerine karışmayacakları kararlaştırılmıştır (Yardımcıoğlu ve Koçarlan, 2012: 167). Buna göre, örgüt sadece Çin ile Rusya'nın sınır hatları ile ilgili sorunu çözmek için bir

güvenlik mekanizması olmaktan çıkmış ekonomik iş birliğine doğru evrilmeye başlamıştır. Ayrıca örgütün merkezi her ne kadar Çin'in Şanghay kentinde bulursa da örgüt, Soğuk Savaş sonrası Asya'nın ortak değerler sistemini ve siyasal mirasını temsil eden üyeleri olması nedeniyle Doğu- Batı ilişkilerinin bir uzantısı olarak görülmektedir. Bu nedenle de Batı dünyası örgütleri arasında incelenmektedir (Hasgüler ve Uludağ, 2005: 238). Ancak ŞİÖ, AB gibi ulus devletlerin üzerinde bir oluşum olma hedefinde değildir. Fakat AB'nin de kurulmasının ilk amacı ekonomik olmuş daha sonra Birliğe yeni üyeler eklendikçe sosyal, kültürel, hukuki ve siyasi entegrasyonlar başlamıştır. Bu durumda ŞİÖ için de gerektiği takdirde, ulus üstü bir yapı olmasının önünde herhangi bir engel yoktur. Diğer taraftan ŞİÖ'nün şu an için AB'ye alternatif olamayacağı söylene de AB'nin kuruluş aşamalarından hızla geçtiği, ŞİÖ'nün üyeleri arasında sınır güvenliklerini sağladığı, karşılıklı güven artırıcı gerekli alt yapıyı oluşturduğu ve günümüz AB düzeyinde olmasa da 1950 ve 1970 yılları arasındaki Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) başarı düzeyine ulaştığı ifade edilmektedir (Özalp, 2019: 3450). Ancak hala güvenlik temelli bir örgüt olduğu ve bu açıdan henüz AB'ye alternatif olacak bir örgüt düzeyinde olmadığı aşikardır.

4.1.1. Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türkiye

Çok boyutlu dış politika çerçevesinde Türkiye'nin özellikle AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşmemesi son on yılda Rusya ve Çin ile ilişkilerinin ilerlemesindeki en büyük etken olmuştur. Özellikle Rusya ile geliştirilen diyalog "çok boyutlu güçlendirilmiş ortaklık" çerçevesinde şekillenmeye devam etmektedir. Rusya, Türkiye'nin hala en büyük enerji tedarikçisi olurken buna mukabil 2010 yılında vizeler karşılıklı olarak kaldırılmış ve hükümet başkanları yılda iki kez biri Türkiye'de biri Rusya'da olmak ve işbirliklerini görüşmek üzere görüşmeler yapmaya başlamış ve bunu gelenek haline getirmişlerdir (Erşen, 2013: 19). Ayrıca Türkiye'nin ilk nükleer santralının ihalesinin Rus bir şirkete verilmesi en son da S-400'lerin alınması, son olarak da doğalgaz enerjisinin geçişini sağlayacak "TürkAkım" boru hattının açılması (CNNTÜRK, 2020) Türkiye-Rusya ilişkileri ve dolaylı olarak da ŞİÖ ilişkisi açısından önemlidir.

Rusya ve Çin gibi iki dünya devini barındıran ayrıca Asya kökenli kuruluş olan ŞİÖ, Türkiye için AB'ye alternatif uluslararası örgüt olarak düşünülmektedir. Bu düşünce 2016 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "*Türkiye'nin Şanghay 5'lisi içinde yer alması, çok rahat hareket etmesini sağlar. Türkiye bir defa kendini rahat hissetmeli. 'Benim için varsa, yoksa Avrupa Birliği' dememeli. Meselâ, 'Şanghay Beşlisi içerisinde Türkiye niye olmasın'*" (CNNTÜRK, 2018) ifadesiyle Türkiye'nin AB'ye alternatif uluslararası

örgütlere de yönelmeye başladığını göstermektedir. “Geçenlerde sayın Putin'e onu söyledim, 'bizi Şangay Beşlisi içine alın' dedim. Alın bizi Şangay Beşlisi içine biz de AB'ye 'Allahısmarladık' diyelim, ayrılalım oradan. Bu kadar oyalamanın ne anlamı var?” ifadelerini kullandı. “İkisi birbirine alternatif mi?” sorusuna Erdoğan, “‘Şangay Beşlisi daha iyi, çok daha güçlü’” (Hürriyet, 2013) diyerek şu an diyalog ortağı olan Türkiye'nin ŞİÖ'ye katılmasının mümkün olabileceğini belirtmiştir. Ancak Türkiye'nin ŞİÖ'ye yönelmesi veya bu örgütün AB'nin alternatifi gibi gösterilmesi tam üyelik sürecine AB'nin net bir cevabının olmaması karşısında Türkiye'nin blöfü olarak değerlendirilmektedir. Türkiye- Rusya ilişkileri de Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği paralelinde şekillenmektedir. Ayrıca Türkiye'nin ŞİÖ adaylığı ile ilgili açıklamaları Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra AB'nin eski Sovyet ülkelerini Birliğe alarak Rusya tarafına doğru genişlemesinin karşılığında, dünya üzerinde stratejik öneme sahip Türkiye'nin, AB'ye alternatif olarak ŞİÖ'yü gördüğünü belirtmesi siyasi açıdan Moskova'yı memnun etmiştir (Yalçınkaya, 2017: 11). Rusya devlet başkanı Vladimir Putin'in Türkiye'nin ŞİÖ'ye katılması konusunda net bir söylemi olmasa da Uluslararası Tartışma Kulübü Valdey'in toplantısında, Türkiye'den ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan olumlu bahsetmiştir. Putin konuşmasında Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin Erdoğan'ın kararlılığı sayesinde olduğunu Erdoğan'ın baskılara rağmen bağımsız bir dış politika izlediğini ve Türkiye gibi bir ortakla çalışmanın hoş ve güvenli olduğunu vurgulamıştır (HaberTürk, 2020). Buna göre Rusya'nın Türkiye'nin ŞİÖ'ye katılımına da sıcak bakabileceği öngörülmektedir. Çin ise Türkiye'nin ŞİÖ'ye katılımına olumlu baktıklarını belirtmiştir. Bu konuda Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Geng Şuang, Türkiye'nin ŞİÖ'ye üyelik başvurusu yapması durumunda bu başvuruyu değerlendirmekte istekli olduklarını belirtmiştir (BBC, 2016). Bu durum Türkiye'nin ŞİÖ'ye katılma isteğinin ŞİÖ'nün iki güçlü devletinden olumlu reaksiyon aldığının göstergesi olmuştur.

NATO üyesi olan ve AB'ye tam üyelik isteyen Türkiye, Batı ile bu ilişkilerini bozmadan Avrasya seçeneğini değerlendirmelidir. ŞİÖ bölgesinde, Türk toplulukları ve İslam ülkelerinin olması Türkiye'nin ŞİÖ'ye üyeliği konusunda elini güçlendirmektedir. ŞİÖ üyesi ülkelerin doğal kaynaklar bakımından sahip oldukları zenginlikler düşünüldüğünde, Türkiye'nin ekonomik ve siyasal alanda işbirliği potansiyeli de genişleyecektir. Bu açıdan Türkiye, ŞİÖ üyesi ülkelerin doğal kaynaklarını batıya sorunsuz ve kolay yoldan aktardıkları önemli bir enerji koridoru olması nedeniyle örgüt için önemlidir (Yardımcıoğlu ve Koçarlan, 2012: 171).

Ancak ŞİÖ'nün yapısal ve demokratik olarak AB'ye alternatif olamayacağı ve Türkiye'nin Rusya ile karşı karşıya gelmesi durumunda, arkasındaki NATO gücünü kaybetmemesi gerektiği Türkiye-ŞİÖ ilişkilerindeki ortak kanıdır. Ayrıca Türkiye'nin NATO üyesi bir ülke olması sebebiyle ŞİÖ'ye üye olması durumunda Doğu-Batı arasındaki askeri güven ortamının oluşturulmasına katkı sağlayabilecektir (Yener, 2013: 85).

Türkiye'nin Rusya'dan aldığı S-400'lerin Türkiye'yi ŞİÖ'ye daha mı yakınlaştırıyor? sorusunu akla getirmesidir. Bu durum, Türkiye'nin Rusya'yla yaklaşması anlamı taşıdığından ve S-400'ler NATO'nun savunma sistemiyle uyumlu olmadığından Türkiye'nin AB ve ABD ile ilişkilerini gerginleştirmektedir. Bu durumda Türkiye'nin NATO üyeliğini ve AB üyelik sürecini olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir (Sputnik, 2019). Amerikan yönetimi, Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi alması üzerine Türkiye'yi F-35 savaş uçağı programından çıkartmıştır. Daha sonra da F-35'lerin üretici firması Lockheed Martin de Türkiye'nin parça üretiminden çıkarıldığını açıklamış ve Türkiye'nin üretimden çıkarılma sürecinin Mart 2020'ye kadar tamamlanmış olacağı belirtilmiştir (Euronews, 2019).

Türkiye'nin ŞİÖ'ye üye olmasında kazanımları ile kayıplarının neler olacağı iyi değerlendirilmelidir. Türkiye'nin, ŞİÖ'ye üye olması durumunda;

- Türkî Cumhuriyetlere daha yakın olacak olması,
- Örgütün üyeleri ile geçmişten gelen tarihi ve kültürel bağlarının bulunması,
- Petrol ve doğalgaz kaynaklarının dünyaya açılmasında önemli bir koridor olan Türkiye'nin hem etkinliğinin artması hem de sanayisinde kullandığı doğalgaza erişiminin daha avantajlı olacak olması,
- Dünya'nın en kalabalık ülkeleri olan Çin ve Hindistan'da daha geniş pazar alanı bulabilecek olması,
- Nükleer silahları olan ülkelerle birlikte olması,
- Çin'in 2035 yılında dünyanın en büyük ekonomik gücü olacağını öngörülmesi nedeniyle örgüte üye olunduğu takdirde Çin ile daha yakın ilişkiler kurulabilecek olması

- Çin ve Rusya'nın yüksek teknolojik ürün ihracatında Türkiye'nin de yarışa dahil olabileceğinin düşünülmesi ya da teknolojik ürünlerin fabrikalarının Türkiye'de üretim yapması için elini güçlendirmesi,
- Türkiye'nin ŞİÖ'ye üye olması durumunda ulusal egemenliğini örgüte devretmeyecek olması, (AB'ye üye olursa bir üst kuruma devredecektir)
- Türkiye'nin kültürel kökenleri ile daha uygun olması,

gibi durumlar Türkiye'nin birliğe katılımının kendisine yansiyacak olumlu sonuçlardır (Kalaycı, 2016: 365 ; Kartal ve Sofyalıoğlu, 2011: 24-25). Ancak diğer taraftan;

- Uluslararası hukuk açısından sorunlar yaratması
- ŞİÖ'nün AB kadar demokratik üye ülkelere sahip olmayışı
- Kültürel değerler açısından Asya'ya bağlılığı olsa da son iki yüz yıldır yüzünü Batı'ya dönmesi nedeniyle politik olarak Avrupalı olması,
- NATO üyesiyken ŞİÖ'ye katılması ile NATO'dan çıkartılabilecek olması
- ŞİÖ'ye katılması durumunda muhtemelen AB ile yollarını tamamen ayıracak olması

gibi nedenler Türkiye'nin örgüte katılımının kendisine yansiyacak olumsuz sonuçları olacaktır (Kalaycı, 2016: 365 ; Kartal ve Sofyalıoğlu, 2011: 24-25).

4.2. Avrasya Ekonomik Birliği

Türkiye'nin yarım yüzyıldan fazla süredir AB üyesi olmaya çalışması ancak bu durumun sadece imtiyazlı ortaklık gibi belirsiz durumlarda kalması, belirli siyasal sorunlar ve Gümrük Birliği'nin güncellenememesi gibi sebeplerden dolayı Türkiye için alternatif örgütler gündeme gelmiştir. Bu örgütlerden birisi de Rusya'nın öncü olduğu Avrasya Ekonomik Birliği (AEB)'dir.

AEB'e giden süreç 1995 yılında Rusya ile Belarus arasında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması ile başlamış, 2000 yılında Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Avrasya Ekonomik Topluluğu'nu kurmasıyla devam etmiş, 2010 yılında da Rusya, Kazakistan ve Belarus arasında Gümrük Birliği kurulu ve ekonomik entegrasyon yoğunlaştırılmıştır. Daha sonra Avrasya Gümrük Birliği'ni oluşturan bu üç ülkenin liderleri Mayıs 2014'te AEB'nin kuruluşuna ilişkin anlaşmayı imzalamışlar ve Ekim 2014'te düzenlenen zirvede Ermenistan Birliğe üye ülke olmuştur. AEB'nin kuruluşuna ilişkin anlaşma Ocak 2015'te yürürlüğe girmiş ve AEB'nin, Avrasya'daki ülkelerin

çoğunu kapsayacak şekilde genişlemek Birliğin amaçları arasında olmuştur (Ağır ve Ağır, 2017: 113). Ayrıca Birliğin organlarının da her biri farklı ülkede faaliyet göstermektedir bu nedenle de Birliğin AB ile paralellik gösterdiği ifade edilmektedir (Ağır ve Ağır, 2017: 115). Bu bağlamda, AB gibi ulus üstü olabilmek için AEB üyesi ülkelerin sahip olduğu en önemli avantaj birbirlerini anlamalarına ve daha iyi iletişim kurmalarına sebep olan siyasi, kültürel ve coğrafi yakınlıktır (Yılmaz, 2017: 71). Diğer taraftan AB ile kıyaslandığında, AEB'in en önemli eksiği, projeyi halkın sahiplenmesine yardımcı olacak ve projeyi sadece siyasi ve ekonomik çıkarları olanların kararı ve isteklerine bırakmadan kontrolü elinde tutarak demokratik bir bağlama kavuşturacak parlamentosunun olmamasıdır (Tüysüzoğlu, 2019: 246).

4.2.1. Avrasya Ekonomik Birliği Oluşum ve Amaçlar

Avrasya, Asya ve Avrupa'nın birleşiminden oluşan bir belirli bir bölge olarak tanımlanmanın ötesinde Doğu ile Batı'nın arasındaki güç mücadelesinin jeopolitik alanı olarak görülmekte bu nedenle de önemli bir alan olmaktadır.

SSCB'nin dağılmasından sonra (1991) oluşan yenedünya düzeni tek kutuplu bir hale gelmiş, Batı Bloğu SSCB'den ayrılan ülkeleri AB'ye ve NATO'ya üye yaparak Rusya ile bağlantılarını kesmiş ve bu durumda Rusya'nın bölgedeki etkisi azalmıştır. Bölgede etkinliğinin azalmasını ve tek kutuplu dünya düzenini kabul etmeyen Rusya; etkinliğini arttırıp çok kutuplu dünya düzenini oluşturabilmek için AB'yi de örnek olarak bölgede Yeni Avrasyacılık fikri ile ekonomik daha sonra siyasi entegrasyonun sağlanmasını amaçlamıştır. Bu amaçla Avrasya Ekonomik Birliği, Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın katılımıyla ekonomik işbirliğini sağlamak amacıyla 10 Ekim 2000 yılında kurulmuştur (Tüfekçi, 2016: 165). Bu ülkelerden Rusya, Kazakistan ve Belarus'un katılımıyla 2010 yılında Avrasya Gümrük Birliği kurulmuş ve üye ülkeler arasında yoğun bir ekonomik entegrasyon başlamıştır. AEB, Kazakistan ve Belarus'un katkılarıyla kurumuştur (Ağır ve Ağır, 2017: 103). Avrasya Ekonomik Birliği Anlaşması; 2014 Mayıs'ında, Rusya, Kazakistan ve Belarus arasında kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını sağlayarak Avrasya Ekonomik Birliği'ni kurmak için imzalanmıştır (Ağır, 2016: 23). Aynı yılın Ekim ayında Ermenistan, Aralık ayında Kırgızistan örgüte taraf olacakları imzaları atmışlardır (Katıtaş, 2019: 133).

2015 yılında faaliyete geçen AEB, Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan temelleri üzerine oturtulmuş bölgesel bir entegrasyon projesi olarak görülmektedir (Alım ve Aksu, 2019: 6). Hali hazırda Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya AEB'in üyeleridir. Muhtemel üyelerinin ise Çin, Hindistan, İran, Zimbabve, Tunus,

Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Türkiye olması beklenmektedir. Ancak Avrasya Ekonomik Birliği sınırları içinde kalan Moldova, Gürcistan ve Ukrayna'nın AB ile ortaklık anlaşmalarına imza atması, Rusya'nın AEB ile birlikte eski sınırlarına ulaşma isteğini engel niteliktedir (İncekara ve İncekara, 2015: 114)

Rusya'nın, AEB'i oluşturmak istemekteki asıl amacı, Çin ile Batı arasındaki bölgeyi kontrol etmek istemesidir. Her ne kadar Rusya, yeni bir Avrasya rejimi ile siyasi bütünleşmeyi de kapsayan ulusüstü bir yapı oluşturmak istemişse de komşularının Rusya'nın nüfuzu altına girmek istememeleri Rusya'nın hedefine ulaşmasının önündeki engellerden birisi olarak görülmektedir. Üyeliğe tereddütlerle yaklaşan devletler ilk başta AEB'e katılmalarının kendi egemenliklerine karşı bir tehdit olarak görmüşlerdir. Ancak Kazakistan Devlet Başkanı ve AEB'in fikir babası olan Nazarbayev, AEB'de ülkelerin milli çıkarlarının esas alınacağını bu nedenle de Birliğe katılmalarının ülkelerin egemenliklerine herhangi bir zarar getirmeyeceğini belirtmiştir (İsmayıl, 2016: 137). 2000 sonrasında enerjiye gereksinimin artmasıyla Rusya büyük gelirler elde etmeye başlamış ve bu gelirin getirdiği ekonomik güçle de bir entegrasyon modeli olarak AEB'i hayata geçirebilmiştir (Alım ve Aksu, 2019: 1-3). Putin, önerdiği Avrasya Birliği'nin tüm ülkelerin katılımına açık olduğunu, hiçbir ülkeyi Birliğe katılması için zorlamayacağını söylese de Avrasya Birliği'nde görmek istediği çoğu devlete karşı iktisadi ve politik durumları kullanmaktadır (İsmayıl, 2016: 137). Ortak gümrüğün ve ekonomik entegrasyonun sağlanacak olması sonucunda Rusya'ya Asya'dan gelecek iş gücünden dolayı Rus vatandaşları Birliğin oluşturacağı iş gücü serbestisine olumlu bakmamıştır. (DW, 2014). Ancak Rusya'nın AEB için temel faydaları iş gücünün arttırılması, Gümrük Birliğinin sağlanması gibi ekonomik temelli olmaktan ziyade daha çok politiktir (Dragneva ve Wolczuk, 2017: 7). Çünkü Rusya politik açıdan daha güçlü olabilmek için SSCB'nin sınırlarını korumayı hedeflemektedir. Buna karşılık Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbayev, Rusya'nın Birliği politik bir birliğe çekmesine karşı çıkmakta ve birliğin ekonomik olarak kalmasını istemektedir. (Aljazeera, 2014). Bu açıdan AEB'in başlıca üyeleri arasında bir fikir ayrılığı mevcuttur. Ancak Birliğin üyeleri ve kapsadığı alan itibarıyla sadece ekonomik bir topluluk olarak kalmasının zor olacağı ilerleyen zamanda mutlaka siyasi bir birliğe de evrilebileceği göz önünde bulundurulmaktadır. Ayrıca Birlik ile ilgili tüm açıklamaları Nazarbayev'in yapıyor olması, Rusya'nın "ben baskın güç değilim, birlikte üyeler arası eşitlik var" demesinin ve AEB'de demokrasinin hüküm sürdüğünü yansıttığının bir başka ifadesi olarak algılanmaktadır. AEB'i kurarken Rusya'nın asıl amacı siyasi olarak SSCB sınırlarını koruyarak bölgedeki egemen güç

olmaya devam etmek istemesi olurken, Nazarbayev'in ekonomik entegrasyonu sağlamak ve birlik içinde ticaret hacmini arttırmaktır. Bu açıdan birlikten ekonomik açıdan beklenenler; üye ülkelerin ticaret ettiği ülkeleri çeşitlendirmek ve AB'nin sağladığı ekonomik entegrasyonun ve yakınlaşmasının Avrasya bölgesinde de başarmasıdır (Ateş ve Dilekoğlu, 2021: 258).

Şahin'e göre (2020: 267); AEB, liberal hedefler ortaya koymasına rağmen aslında Rusya öncülüğünde kurulduğu için devlet kapitalizmi anlayışıyla hareket etmekte ve üye ülkeler de rejimlerinin güvenliği açısından devlet kapitalizmi modelini takip ederek Rusya ile ittifak içindedir. Bölgede Birliğin asıl amacı gibi gözükken ekonomik refahı arttırmanın aslında arka planında Batı Bloğuna karşı bir blok oluşturma amacı olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, Yeni-Avrasyacılık, Rusya'da, 2000'li yılların başlarına kadar Türkiye'de entelektüel ve siyasi çevrelerde önemli tartışma konularından biri olarak gündemde olmakla birlikte zamanla ekonomik bir Birlikten ziyade siyasi bir Birliğe de evrileceğine yönelik görüşlerde yer almaktadır. Bu evrilişten sonra Avrasya Birliği olarak devam edebileceği düşünülen Birliğin gelecekteki yapısıyla ilgili iki görüş vardır. İlki, Avrasya Birliği'nin, Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbayev'in belirttiği şekilde, Avrasya'nın tarihini ve kültürünü etkileyen bütün toplumları kapsayan, temelini ekonominin oluşturduğu 'kültürel Avrasyacılık' ekseninde olacağı görüşü. İkincisi ise, Rusya'nın ve özellikle Rusya Devlet Başkanı Putin'in 'klasik' ve 'yeni-Avrasyacılık' ekseninde, eski SSCB sınırlarında yeniden hegemonya kurabilmesi için Avrasya Birliği projesini araç ya da yumuşak güç olarak kullanmak istediği görüşüdür (Aydın, 2017: 105).

AEB'nin AB'ye olan benzerlik ve farklılıklarının anlaşılması açısından aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 1. AEB-AB Benzerlikler ve Farklılıklar

Avrasya Ekonomik Birliği (AEB)	Avrupa Birliği (AB)
<ul style="list-style-type: none">• Birlik öncelikle ekonomik entegrasyonu amaçlayarak kurulmuştur.• Üyeler arası siyasi birlik yoktur. Her	<ul style="list-style-type: none">• Birlik öncelikle ekonomik entegrasyonu hedeflemiş olsa da siyasi entegrasyon da sağlanmıştır.• Ulusüstü bir yapıdadır ve üye ülkeler

<p>üye devlet kendi egemenliğini sürdürmektedir.</p> <ul style="list-style-type: none">• Ortak para birimi yoktur.• Bölgesel bir güçtür. Ancak küresel bir güç olması yönünde üye devletlerce adım atılmaktadır.• Üye ülkelerin başkanları her ne kadar seçimle işbaşına gelmiş olsalar da otoriter özellikler taşımaktadırlar.• Çok kültürlülüğe sahiptir. Bunun sorun olup olmayacağı tartışılmaktadır.	<p>egemenlik haklarını birliğe devretmişlerdir.</p> <ul style="list-style-type: none">• Ortak para birimi dolaşımdadır.• Küresel bir güçtür.• Demokrasiyi esas almakta ve AB kurumlarının işlerliği devam ettirilmektedir.• Benzer kültüre sahip üye ülkelerden oluşmaktadır. Bu nedenle kültürle ilgili sorunlar fazlaca gündeme gelmemektedir.
--	---

Kaynak: Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

4.2.2. Türkiye - AEB İlişkileri

1 Ocak 2015'te fiilen faaliyet göstermeye başlayan AEB'nin Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Belarus'un Ankara Büyükelçileri, Türkiye'nin Birliğe katılmasını beklediklerini ve işbirliğine olumlu baktıklarını ifade etmişlerdir. Çünkü Türkiye, AEB üyesi ülkelerin güneye erişmeleri ve ticaret yolu olan denizlere açılmalarında önemli bir rol oynarken, AEB üyesi ülkeler de Türkiye'nin dış ticaret pazarını çeşitlendirmesi ve stratejik iş birliklerini geliştirmesi açısından önemlidir (Denizci ve Marangoz, 2019: 426). Bu nedenle dönemin Dışişleri Bakanı Nihat Zeybekçi'nin Merkel'in Gümrük Birliğini güncellemeyeceklerine yönelik açıklamasından sonra AEB'e üye olunabileceğini açıklaması ile AEB'e üye olmak istediğini belirtmiştir. Zeybekçi, *"AB ile olan Gümrük Birliği Anlaşmasından ayrılmadık ama Avrasya Gümrük Birliği anlaşmasına girmek istiyoruz. Milli paralarla ticareti hedefliyoruz. Bunu yaparsak kur dalgalarında ekonomilerimizin etkilenmesini dışlamış oluruz. Bunu önemsiyor ve kendimize hedef olarak belirliyoruz"* (Sputnik, 2017) ifadesiyle Türkiye'nin, AB'den ayrılmadan AEB'e üye olmak istediğini belirtmiştir.

Siyasi olarak Türkiye'nin, Gürcistan'ın ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne önem vermesi, Avrasya bölgesindeki ülkelerin enerji kaynakları için koridor olmuştur. Bu enerjilerin Batılı pazarlara ulaştırılmasında çeşitli projeler geliştirmesi, Avrasya'daki Türk kimliğini ve dilini korumaya çalışmak için geniş çaplı bir işbirliğini geliştirmesi gibi

nedenler, Türkiye ile Rusya'nın stratejik olarak farklı yönlerde olduğunu göstermektedir. Ancak Ukrayna'ya müdahalesi ve Kırım'ı egemenliği altına almasından sonra Rusya'nın, ABD ve İngiltere başta olmak üzere Batılı ülkeler ile ilişkileri gerilmiştir. Türkiye de ABD'nin uygulamaya çalıştığı ambargolar ve AB'nin devamlı tam üyeliği çeşitli bahaneler ile geciktirmesi nedeniyle Rusya ile konjonktürel ekseninde bir araya gelmiş durumdadır (Tüysüzoğlu, 2019: 254). AB'nin Gümrük Birliği ile AEB kıyaslandığında ve AEB'e üye ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri göz önüne alındığında AEB'in Türkiye için AB'ye alternatif güçlü bir dış ticaret pazarı olabileceği de ifade edilmektedir (Öngel, 2010: 90). Ancak Türkiye'nin AEB'e üye olması hem AB'den hem de Batı'dan uzaklaşması anlamına gelecektir.

Avrupa tarafında ise AB'nin belirsiz tutumu sebebiyle AB üyeliğinin umutsuz olduğunu düşünen Türkiye, AB'ye alternatif olarak AEB'ye üye olmayı düşündüğünü dile getirmiştir. Bu konuda Nazarbayev, Türkiye'nin Birliğin partneri olabileceğine dikkati çekerek, "*Türkiye Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan resmi ziyaret için bize gelmişti. Kendileri, Türkiye'nin Avrasya Ekonomik Birliği ile ticaret anlaşması imzalamayı arzuladıklarını dile getirdi, bunu da görüşmemiz lazım*" ifadesine yer vermiştir. (AA, 2015).

Bununla birlikte, Türkiye ile Ermenistan arasında süren soykırım tartışmaları Türkiye'nin Ermenistan'ın üye olduğu AEB'e üyeliği ile ilgili sorunları meydana getirmektedir. Ermenistan, AEB Komisyonuna, 'birleşik tarife tercihleri sistemi' kullanıcıları listesinden Türkiye de dahil birkaç ülkenin çıkarılmasını teklif etmiştir. Bu nedenle de, Türkiye'nin, Ermenistan AEB üyesi olduğu sürece Birliğe üye olma noktasında biraz kararsız kaldığı söylenebilir (Sputnik, 2020).

Rusya lideri Putin, Cumhurbaşkanı Erdoğan'a gönderdiği mesajda, "*Avrasya'da barış, güvenlik ve istikrarı güçlendirmek için her iki ülke halkının menfaatine uygun tüm alanlarda karşılıklı fayda sağlayan ilişkiler kurma doğrultusundaki çalışmanın devam edeceğine inancının tam olduğunu*" belirtmiş böylece Türkiye'nin AEB'e üyeliğine olumlu bakıldığı bir kez daha vurgulanmıştır (DW, 2018).

Ekonomik açıdan ise Türkiye, Asya ve Avrupa kıtaları arasında olduğu için birçok birlikle ekonomik entegrasyon sağlayabilmektedir. AEB, Asya'da büyük bir ekonomik blok olma yolunda gitmektedir. Türkiye'nin de AEB'i görmezden gelmesi mümkün gözükmemektedir. Ateş ve Dilekoğlu (2021: 269) 'na göre Türkiye, AB'nin Gümrük Birliğine üye olduğu için AEB'in ekonomik entegrasyonuna dahil olması ancak Ankara Antlaşması ve Katma Protokolün feshedilmesi ve AB'nin Gümrük Birliği'nin

Türkiye'nin lehine revize edilmesi sırasında Türkiye'nin AB'nin dış ticaret stratejisini uygulama yükümlülüğünden muaf tutulması ile olabilir. Ancak bu olasılıklar şu an mümkün gözükmediği için Türkiye – AEB arasındaki ekonomik işbirliğinin belirli ürün ve ürün gruplarında vergilerin indirilmesi ya da sıfırlanmasını sağlayan Tercihli Ticaret Antlaşması şeklinde yapmasının Türkiye- AB ilişkilerinin devamının sağlanabilmesi için daha mantıklı olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

1959'dan beri AB'ye tam üye olmak isteyen Türkiye'ye, AB tarafından imtiyazlı ortaklık gibi daha önce hiçbir ülkeye uygulanmayan belirsiz seçenekler sunularak üyelik süreci zorlaştırılmıştır. Ayrıca AB'nin Gümrük Birliği anlaşmasını yenilememesi, vize serbestisi ile ilgili sorunlar ve mülteci krizindeki olumsuz tutumunun yanı sıra verdiği sözleri yerine getirmeyişi Türkiye'yi siyaseten AB'den uzaklaştırmış ve AB'ye alternatif arayışına yönlendirmiştir. Türkiye, batının bloğu olan AB'ye tam üyelikten uzaklaştıkça, doğunun bloğu olan başta ŞİÖ'ye ve AEB'e yönelmiştir.

Kanımızca Türkiye'nin AB'ye üye olmasıyla kazanacağı avantajlar; Batılı bir ülke olduğunun kesinleşmesi (mevcut tartışmalara son vermesi açısından), AB'ye üye olmakla birlikte gelecek ekonomik işbirliklerinden, serbest dolaşımdan, vize uygulamasının kaldırılışından yararlanacak olması ve Türkiye'nin üyeliği ile ilgili yıllardır devam eden belirsiz durumun ortadan kalkacak olmasıdır. Ancak Türkiye'nin yoğun nüfusu, Müslüman bir ülke olması ve AB'ye tam üyeliği ile AB'nin Ortadoğu'ya sınır komşusu olacak olması AB'nin Türkiye'nin üyeliğini muğlak bırakma nedenlerinin başında gelmektedir. Türkiye'de AB ile yaşadığı bu gerilimler sonucunda AB'nin alternatifini aramış bu nedenle Avrasya birlikleriyle ve dolayısıyla Rusya ile ilişkilerini sıkı tutmuştur. Rusya'dan S-400 alınmış, Türk Akım ile doğalgaz enerjisi için işbirliği yapılmış, ŞİÖ'ye ve AEB'ye katılma talepleri dile getirilmiştir. Buna göre alternatif örgütler değerlendirildiğinde ŞİÖ, AB'ye alternatif olacak yakın bir örgüt olarak görülmemektedir. Her şeyden önce yapısal olarak güvenlik temalı bir örgüttür. Ayrıca Türkiye'nin ŞİÖ üyeliğiyle birlikte NATO'dan çıkartılabilecek olması, AB'yi ve ABD'yi karşısına alacak olması vb. gibi nedenler Türkiye'yi AB'den ve Batı'dan uzaklaştıracaktır. Ayrıca Rusya ve Çin ile meydana gelebilecek anlaşmazlıklar ve AB ile imzaladığı mevcut anlaşmalar uluslararası hukuk açısından sorun yaratabilir ve bu durumda Türkiye için farklı alternatifleri zorlayabilir. Bunlara ek olarak; Çin ve Rusya gibi dev ekonomileri olan üye ülkeleri olmasına rağmen bu Birliklerin, demokrasilerinin AB düzeyinde gelişmemiş olması Türkiye için ŞİÖ'nün ya da AEB'in şu an AB'ye

alternatifi olmadığını göstermektedir. Hem ŞİÖ hem de AET yapı itibariyle AB örgütlenişinden oldukça farklıdır. Bu açıdan ekonomik bir örgüt olması açısından AEB, ŞİÖ'ye göre daha AB'ye daha yakın bir örgüt olarak dursa da aslında her iki örgütte AB'nin tam alternatifini sağlayacak düzeyde görülmemektedir. Bu nedenle Türkiye, yüzyıldır yüzünü Batıya dönmüş bir ülke olarak AB ile ilişkilerini koparmamış ve bu alternatif Birliklerle ilişkilerini işbirliği seviyesinde ve bu örgütlere üye ülke olarak katılma isteğini de sadece “söylem” düzeyinde tutmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağır, O. (2016) “Rusya - Ukrayna Krizi'nin Avrasya Ekonomik Birliği Bağlamında Değerlendirilmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), s.23- 42.
- Ağır, O. ve Ağır, Ö.(2017) “Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:21, Sayı:1, s. 103-128.
- Akçay, E.Y. (2016) “Türkiye- AB İlişkileri ve “İmtiyazlı Ortaklık” Meselesi”, Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı:5, s. 11-30.
- Akkaya Yaralı, A. (2019) “Avrupa'nın Mülteci Politikalarına Oryantalist Yaklaşımı: Suriye Krizi Sonrası Avrupa ve Türkiye İlişkileri”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:74, Sayı:2, s. 357-380.
- Aktaş, M. (2014) “Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:13, Sayı:1, s. 31-54.
- Alım, E. ve Aksu, F. (2019). “Rusya Liderliğinde Bir Güç Merkezi Olarak Avrasya Ekonomi Birliği”, Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Özel Sayı, s.1-22
- Aslan, S. (2009) “Küreselleşmenin Ulus Devletlere Etkisi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 25, 2009, s. 289-296.
- Ateş, E. ve Dilekoğlu, S. (2021). “Türkiye'nin Dış Ticaret Çeşitlendirmesinde Yeni Bir Pazar: Avrasya Ekonomik Birliği”, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, s.253- 271.
- Aydınğün, İ (2017). “Avrasya Birliği: ‘Gerçek’ Bir Entegrasyon Mu? Rusya'nın Yeni Hegemonya Kurma Arayışlarının Bir Aracı Mı?”, Karadeniz Araştırmaları Merkezi, XIV /55, s.101-113.
- Cengiz, C. ve Kurtbağ, Ö. (2015) “Türkiye-AB Gümrük Birliğinde Yaşanan Güncel Sorunlar ve Bunlara Olası Çözüm Önerileri”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt:6, Sayı:2, s.1-33.
- Çalış, Ş.H. ve Metkin, K.(2017) “Algı Ve Yanılgı: AB Normları, Türkiye'nin Üyeliği Ve Ak Parti'nin Rolü”, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, Cilt:25, Sayı:2, s. 1-37.
- Çolakoğlu, S. (2004) “Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Çin”, Uluslararası İlişkiler, Cilt:1, Sayı:1, s. 173-197.

- Demir, S, ve Eminoğlu, A. (2018) “Küresel Rekabetin Karşılaştırmalı Bir Analizi: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) Ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 52, s.115-142.
- Demirtepe, M. Turgut ve İbrahim Erdoğan, “Bölgesel Çıkarlar ve Küresel Hedefler Odağında Şanghay İşbirliği Örgütü”, M. Turgut Demirtepe & Güner Özkan (Ed.), Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik, (Ankara: USAK Yayınları, 2013), s. 87-89.
- Deniz, T. (2013) “Mekânsal Güç Asya’nın Siyasi Gücü: Şanghay İşbirliği Örgütü”, Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt:18, Sayı: 30, s.217-228.
- Denizci, G.ve Marangoz, M.(2019) “Avrasya Ekonomik Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkeler İle Türkiye’nin Dış Ticaretinin Karşılaştırmalı Analizi”, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Sayı:16, s. 414-431.
- Dragneva, R., K. Wolczuk (2017, May) “The Eurasian Economic Union: Deals, Rules and the Exercise of Power”, Chatham House: The Royal Institute of International Affairs. s.2-25.
- Ercan, M. (2017) “Mülteci Krizinden 15 Temmuz Darbe Kalkışmasına Türkiye-AB İlişkileri: İlişkilerin Yeniden Canlandırılması Mümkün Mü?”, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:13, s. 98-109.
- Erdoğan, S. (2018). “Geçmişten Günümüze İslam’ın Avrupa Kimliği Üzerindeki Etkisi”, Journal Of Social And Humanities Sciences Research, Cilt:5, Sayı:24, s. 1482-1489.
- Eren, E. (2017) “Şangay İşbirliği Örgütü ve Türk Dış Politikasında Gelecek Perspektifi”, Strategic Public Management Journal, Cilt:3, Sayı:5, s.77-94.
- Erşen, E. (2013) “Türk Dış Politikasına Avrasya Yönelimi ve Şanghay İşbirliği Örgütü”, Ortadoğu Analiz, Cilt:5, Sayı:52, s. 14-23.
- Fontaine, P. (2010) AB Nedir?. Avrupa Toplulukları. Erişim Adresi: https://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/publications/tr/ABnedir_kitap_final_TR.pdf
- Güzel, S. Ç. (2015) “2002 Sonrası Dönemde Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri”, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:4, Sayı:7, s.69-85.
- Hasgüler, M. ve Uludağ, M. B. (2005) Devletler Arası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler, Nobel Yayıncılık.
- Hatıplı, M. (2011) “Türkiye- AB Gümrük Birliği Antlaşması ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:13, Sayı:1, s. 14-32.
- İncekara, R. ve İncekara B. (2015). “Avrasya Ekonomik Birliği Ve Politik Ekonomik Etkileri”, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), s. 111-129.
- İsmayıl, E. (2016). “Rusya’nın Avrasya Birliği Politikası”, Avrasya Etütleri, 49 (1), s.125- 151
- Kakışım, C. ve Erdoğan, S.(2018) “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişimin Ardından Yaşanan Gelişmeler”, KSBD, Cilt:10, Sayı:18, s. 399-420.

- Kalaycı, İ. (2016) Türkiye Şanghay İşbirliği Örgütü'ne Niçin Girme(me)lidir? Ekonomi-Politik Gerekçeler, Ed. Ömer Okan Fettahloğlu; Cansu Birin , 3rd International Congress on Social Sciences, China to Adriatic (İKSAD) Congress Book, s. 387-399.
- Karakaş, C. (2007-2008) “Üye Olmadan Entegrasyon Mümkün mü? Türkiye'nin AB Üyeliğinin Hukuki Dayanakları ve Tam Üyelik Alternatifleri”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, Cilt:4, Sayı:16, s. 23-49.
- Kartal, B, ve Sofyalıoğlu, Ç. (2011) “Türkiye'deki Gençliğin Şanghay İşbirliği Örgütüne Yönelik Tutumuna Pazarlama Perspektifiyle Bakış”. *In International Conference On Eurasian Economies*, s.24-29. Erişim Adresi: <https://avekon.org/papers/340.pdf>
- Katıtaş, G. (2019). “Asya'da Çin ve Rus Bölgeselciliği: Modern İpek Yolu Projesi ve Avrasya Ekonomik Birliği”, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Özel Sayı, s.119-141. Doi: 10.14782/ipsus.594463
- Köse Akkaraca, M. (2015) “Geri Kabul Anlaşması ve Vizesiz Avrupa: Türkiye'nin Dış Politika Tercihlerini Anlamak”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:2, s. 195-220.
- Kutlay, M. ve Akçalı, Ö. (2015) “Mülteci Krizi ve Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerinde Eksen Kayması Riski”, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Avrupa Analizleri Serisi*, No:1, Analiz No:29, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/37842059/M%C3%BClteci_Krizi_ve_T%C3%BCrkiye_AB_%C4%B0li%C5%9Fkilerinde_Eksen_Kaymas%C4%B1_Riski
- Nas, Ç. (2015) “Türkiye-AB İlişkilerinde Geri Kabul Ve Vize Serbestliği: Hareketliliğin Yönetimi”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23 (2), s. 169-186.
- Oğuşgil, V. A. (2016). “Suriye Mülteci Krizi ve AB-Türkiye İlişkileri Açısından Düşündürdükleri”, Ed. H. Mustafa Paksoy, Kazım Sarıçoban, Elif Yildirimci, Özcan Özkan, II. Uluslararası Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu Konferansı Bildiri Kitabı, s. 63-75. Kilis.
- Öner, S. (2014) “Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ, Yeni 'Öteki'ler ve Türkiye'nin AB Üyeliği”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1, s. 163-184.
- Öngel, V. (2010) “Türkiye İçin Alternatif Bir Dış Ticaret Pazarı: Avrasya Ekonomik Topluluğu”, *International Conference On Eurasian Economies*, s. 86-91. Erişim Adresi: <http://avekon.org/papers/222.pdf>
- Özalp, M. (2019) “Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne Olası Üyeliğinin Avrasya Politikasına Etkileri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:8, Sayı:4, s. 3439-3469.
- Özer, M. A. (2009) “Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye”, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt:16, Sayı:1, s. 89-105.
- Saygın, D. (2011) “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde Vize Sorunu”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:9, Sayı:2, s. 31-37.

- Soytürk, M. (2012) “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Uyum Süreci ve Avrupa Birliği’nde Türkiye Tartışmaları”, *International Journal of History*, Sayı:4 (Özel Sayı), s.381-397.
- Şahin, M. (2020). “Uluslararası Ekonomi Politikte Neoklasik Realizme Duyulan İhtiyaç: Avrasya Ekonomi Topluluğu”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 57, s.253-272.
- Şen, Y.F. ve Özkorul, G. (2016) “Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, s. 86-119.
- Tepeli, E. ve Aydın, A. H. (2015) “Avrupa Birliği Ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Gelişme Trendi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, s. 29-44.
- Tüfekçi, Ö. (2016). “Bölgesel İşbirliklerinin Türk-Rus İlişkilerine Etkisi: Traceca ve Avrasya Ekonomik Birliği Örnekleri”, *TYB Akademi*, Yıl:6, Sayı: 17, s.159-172.
- Tüysüzoğlu, G. (2019) “Avrasya'da Bir Güvenlik Topluluğu İnşası Girişimi: Avrasya Ekonomik Birliği” *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. XVI/62, s. 239-259.
- Ultan, M.Ö. (2016) *Avrupa Birliği’nde Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ultan, M.Ö. (2020) “Ege Denizi’nde Yasa Dışı Göç Hareketlerini Önleme Çabaları ve Frontex Örneği”, *Ege Jeopolitiği Cilt 2*, (Ed.) Çomak, H, Şeker, B.Ş., Ioannidis, D., Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Uysal, Ceren. (2001) “Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, Sayı:1, s.140-153.
- Yalçınkaya, A. (2017) “Türk Dış Politikasında Eksen Arayışı: Avrupa Birliği Mi, Şanghay İşbirliği Örgütü Mü?”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1 Afro-Avrasya Özel Sayısı, s. 7-16.
- Yardımcıoğlu, M. ve Koçarlan, H. (2012) “Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghay İşbirliği Örgütü”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 2, s.163-174.
- Yener, M.C. (2013) “Küresel Düzendeki Yeni Arayışlar: Şangay İşbirliği Örgütü ve Türkiye”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Cilt:13, Sayı:46, s. 71-91.
- Yılmaz, S. (2017) “Asya’da Bir Ekonomik Gelişim Modeli: Avrasya Ekonomik Birliği”, **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, s. 63-74.

İnternet Kaynakları

HaberTürk (2018), <https://www.haberturk.com/turkiye-ab-iliskilerinde-2019-da-zorlayici-konular-var-2268280> (Erişim Tarihi: 08.12.2019).

DW (2019), <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fan%C4%B1n-resti-ab-t%C3%BCrkiye-mutabakat%C4%B1n%C4%B1-bitirir-mi/a-50332520> (Erişim Tarihi: 09.12.2019).

HaberTürk (2019), <https://www.haberturk.com/turkiye-ye-yaptirim-listesi-bruksel-in-masasinda-2504469> (Erişim Tarihi: 09.12.2019)..

AA (2019), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kuresel-multeci-forumunda-yaklasik-7-7-milyar-dolar-uluslararası-taahhutte-bulunuldu/1677655> (Erişim Tarihi: 20.12.2019).

AA (2019), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-multeci-meselesi-birkac-ulkenin-cabasiyla-onlenemez/1675928> (Erişim Tarihi: 18.12.2019).

CNNTÜRK (2018), <https://www.cnnturk.com/turkiye/varsa-yoksa-ab-demeyin-sanhgay-5lisi-bizi-rahatlatir> (Erişim Tarihi: 18.12.2019).

Euronews (2019), <https://tr.euronews.com/2019/07/24/turkiye-f-35-in-parca-uretiminden-cikarildi> (Erişim Tarihi: 19.12.2019).

Hürriyet (2013), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sangay-beslisine-alin-abyi-unutalim-22448548> (Erişim Tarihi: 20.12.2019).

Sputnik (2019), <https://sptnkne.ws/8QaZ> (Erişim Tarihi 28.12.2019).

Sputnik (2019), <https://sptnkne.ws/jUk5> (Erişim Tarihi: 31.12. 2019).

Sputnik (2017), <https://sptnkne.ws/fkRT> (Erişim Tarihi: 31.12.2019).

Sputnik (2019), <https://sptnkne.ws/AAmy> (Erişim Tarihi: 19.12.2019).

CNNTÜRK (2020), <https://www.cnnturk.com/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-ve-putin-turkakiminin-acilisini-bugun-gerceklestirecek> (Erişim Tarihi: 08.01.2020).

AB Başkanlığı (2020), https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

NTV (2019), <https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogandan-abye-tutusmayin-vakti-saatigelince-bu-kapilar-acilir,k1H84LNvPkC4Fg0YUmiLLw> (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

BBC (2020) , <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51829365> (Erişim Tarihi: 11.03.2020)

HaberTürk (2020), <https://www.haberturk.com/putin-den-turkiye-ve-cumhurbaskani-erdogan-aciklamasi-2844886> (Erişim Tarihi: 09.11.2020).

BBC (2016), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38051010> (Erişim Tarihi: 09.11.2020).

BBC (2017), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40951449> (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

DW (2020) <https://www.dw.com/tr/merkel-t%C3%BCrkiye-yard%C4%B1mlar%C4%B1-art%C4%B1rmaya-haz%C4%B1r%C4%B1z/a-52817449> (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

Sputnik (2017), <https://sptnkne.ws/fkyw> (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

Sözcü (2020), <https://www.sozcü.com.tr/2020/dunya/turkiye-cikisinin-ardindan-merkelden-vize-serbestisi-mesaji-6064893/> (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

Aljazeera (2014), <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bolgesel-bir-hegemonya-girisimi-avasya-ekonomik-birligi> (Erişim Tarihi: 10.03.2021).

DW (2014), <https://www.dw.com/tr/putinin-tehlikeli-avryasya-fikri/a-17669443> (Erişim Tarihi: 10.03.2021).

AA (2015), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kirgizistan-avryasya-ekonomik-birlyigine-uye-oldu/49242> (Erişim Tarihi: 10.03.2021).

Sputnik (2020), <https://sptnkne.ws/Edfp> (Erişim Tarihi: 10.03.2021).

DW (2018), <https://www.dw.com/tr/putinden-erdo%C4%9Fana-avryasya-mesaj%C4%B1/a-46898572> (Erişim Tarihi: 10.03.2021).